

LILYBAEUM

Több mint egy évtizede G. Nenci professzor (Pisa) azzal a kérdéssel fordult hozzám, hogy lehetséges-e a pun *Lilybaeum* helynévnek olyan értelmezése, amely szerint jelentése „Libya felé” (t. i. fekvő vagy néző) volna vagy pedig helyesebb lenne a *lascivia*-t megtestesítő *Liliθ* istennő (a héberben női démon) nevét keresni benne. Ami az első magyarázatot illeti, ez minden bizonnyal kizárható. Nincs ugyanis példa olyan helynévre, amely — mint a feltett **lālūβīm* névalak (cf. héber לָלִיבִים és לִיבִים) a *l* előljáró szó és egy helynév összetételéből alakult volna. Ezenkívül tárgyi szempontból sem fogadható el ez a magyarázat, mert *Lilybaeum* nem Libya, hanem nyugat felé „nézett” mint ezt Stephanos Byzantiosnak a *Λιλυβαίων* címszóhoz fűzött *ἡ πρὸς δὴσιν ἄκρα τῆς Σικελίας* megjegyzése bizonyítja.¹ Ezzel szemben e helynév minden nehézség nélkül magyarázható a **Liliθ (rabba θ) bai θā* „Liliθ a szentély (úrnoje)” elliptikus szintagmából. Helynévként használt szintagmára példaként idézhetjük többek közt Jeruzsálem egyik tornyának *הַנְּבִיאל* „El könyörülj!” nevét. A *θ* mássalhangzókapcsolat a **Liliθ-bai θā* névalakban *-bb-*vé hasonult (vö. pl. proto-sémi **gadpin* > bibl. arameus *gappin* ‘szárny’²), az *i* a *b* előtt pedig *u*-vá labializálódott (vö. pl. proto-sémi **dibbu* > arameus *dubbā* ‘medve’, proto-sémi **gibbu* > zsidó arameus *gubbā* ‘árok, ciszterna’³). Így tehát e hangváltozások eredményeképpen **Lilu(b)bai θā* alak jött létre. Ami a név végződését illeti, a *bai θā* ~ *bēθ* alak mellett már az óarameusban és a birodalmi arameusban megjelent a *bē* (esetleg *bai*)⁴ alak is. Következésképpen **Lilubai θā* mellett párhuzamosan létezhetett egy **Lilubē* vagy **Lilubai* névváltozat. Így a görög *Λιλυβαίτης* (Diodoros) és *Λιλυβη* (Dionysios Periegetes), valamint a latin *Lilybaetanus* (Cicero) és *Lilybeius* (Vergilius) alakok bizonyára a sémi **Lilubai θā* (esetleg *Lilubai θ*) illetve a sémi **Lilubai* ~ **Lilubē* névváltozatokat tükrözik.⁵

Liliθ ismeretéről a föníciaiknál (punoknál) egy Arslan Taşnál előkerült, a Kr. e. VII. századból származó felirat tanúskodik.⁶ Ezen az istennő neve *𐤋𐤋* alakban fordul elő. Ha a szicíliai punoknál is feltehetjük ennek az alaknak a létezését, akkor a *Lilybaeum* helynév magyarázatánál a **Lilībai θā* alakból indulhatunk ki s így a név hangfejlődése egyszerűbb lehetett.

Figyelemre méltó *Liliθ* képzetének szívós továbbélése mind Elő-Ázsiában, mint Szicíliaiban. A szír varázscsészék felirataiban *Liliθ* még a Kr. u. VII. században is szerepel *Lilin* és *Lilith* alakban,⁷ Szicíliaiban pedig az Eryx hegyi Aphrodite templomában virágzó szakrális prostitúció hagyománya az újkorig tovább élt.⁸

¹ Erre G. Nenci: Pentatlo e i Capi Lilibeo e Pachino in Antioco. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa. Cl. LeF. Ser. III.* 18 (1988) 322, 13. j. z. hívta fel a figyelmet.

² H. Bauer—P. Leander: *Grammatik des Biblisch-Aramäischen.* Hildesheim 1962. 34.

³ H. Bauer—P. Leander: *id.* m. 41.

⁴ Ch.-F. Jean—Hoftijzer: *Dictionnaire des inscriptions sémitiques de l'ouest.* Leiden 1965. 35.

⁵ Így Nenci: *id.* m. 322 bizonyára helyesen lát kapcsolatot *Lilybaeum* neve és az Eryx hegyen az Aphrodite-szentélyben virágzó szakrális prostitúció között.

⁶ H. Donner—W. Röllig: *Kanaanäische und aramäische Inschriften.* Bd. I. Weisbaden 1962. 6, Nr. 27, 20. sor, Bd. II. Wiesbaden 1954. 43 skk., 46.

⁷ H. Donner—W. Röllig: *id.* m. 46.

⁸ G. Nenci: *id.* m. 322 és 15. jz.